

# Operatie Blooming

Verslag van de Zonnewendebijeenkomst  
Schoorl, 21 juni 2010

Een nieuw kabinet is op komst en de bezuinigingen domineren de politieke agenda. De financiële crisis trekt diepe sporen en stimuleert om met een nieuwe blik naar de toekomst te kijken.

Op de langste dag van het jaar kwam op uitnodiging van de Cultuurformatie een veertigtal voorname lieden uit de cultuursector bijeen in Schoorl om zich op de nieuwe politieke situatie te bezinnen.

Ervaringen uit het politieke lobbywerk en uit het OBSERVATORIUM werden gedeeld. De werkgroep STOER presenteerde haar plannen voor nieuwe samenwerkingsvormen van de sector. Dit alles met de benen op tafel en ieders mandaat aan de kapstok. Gastsprekers Frank de Grave en Bas Heijne hielden het gezelschap een kritische spiegel voor. De Zonnewendebijeenkomst werd geleid door Ruben Maes en aan het einde van een inspirerende dag werden de contouren zichtbaar van een strategische toekomstagenda voor de cultuur- en erfgoedsector. Het idee werd omarmd om aan de kabinetsformateur een 'nieuw geluid' te sturen namens de gehele sector.

#### **Colofon:**

Organisatie: de Cultuurformatie

Verslaggeving: Anita Twaalfhoven

Vormgeving: Guus van Vorstenbosch

Productie: de Wmij, Muziekgebouw aan het IJ, Piet Heinkade 5, 1019 BR Amsterdam, [info@wmij.nl](mailto:info@wmij.nl)

Zie ook: [www.observatorium.nl](http://www.observatorium.nl) en [www.cultuurformatie.nl](http://www.cultuurformatie.nl)

Het OBSERVATORIUM wordt mede mogelijk gemaakt door PGGM en het VSBfonds

# Operatie Blooming

**Hoe moet de cultuursector de komende bezuinigingsoperatie tegemoet treden? Met facts en figures, door elitekunst te populariseren, niet defensief maar assertief te zijn of toch het thema van de culturele identiteit aan te snijden? Tijdens de Zonnewendebijeenkomst, die op 21 juni 2010 plaatsvond in Hotel Blooming in Schoorl, bogen de genodigden zich op initiatief van de Cultuurfinitie over een effectieve strategie op de korte, middellange en langere termijn.**

Is de cultuursector getroffen door een aanval van acute elitehaat?, zoals een van de aanwezigen later op de dag opmerkt. De uitslag van de recente verkiezingen en de bezuinigingen in de grote steden bevestigen dat de gevolgen voor de culturele sector aanzienlijk kunnen zijn. Al in verkiezingstijd was kunst een sterk issue, ook in het nieuws. Dagvoorzitter **Ruben Maes** wijst op de NOS en RTL4 die beide 'de kosten van het elitaire operakaartje' ter discussie stelden. "Wat is onze positie hierin?", vraagt hij het veertigtal aanwezigen. "Hoe blikken we terug en vooruit?" Er is veel kritiek op de kunstsector, benadrukt hij. Dan moeten we niet, zoals zijn Zeeuwse grootmoeder doet, steeds harder gaan praten als men haar taal niet begrijpt. Maar echt kijken wat er aan de hand is en adequaat reageren.

'Cultuur maakt slimmer. Cultuur bindt mensen. Cultuur is goed voor de economie.' Dat zijn de drie slogans die het resultaat waren van een overleg dat aan deze Zonnewendebijeenkomst vooraf ging, vertelt Jet de Ranitz die de aanwezigen welkom heet. "Toen we vanuit het Observatorium de ontmoeting van vandaag planden was het kabinet nog niet gevallen en ging het om gedachtevorming op de lange termijn. Een campagne moest met de drie slogans niet alleen de intrinsieke waarde maar ook de extrinsieke waarde van kunst benadrukken. Nu met de recente uitslag van de verkiezingen zijn de vragen alleen maar urgenter. Wat voor kabinet het ook wordt: we krijgen sowieso met bezuinigingen te maken. Om de band met de samenleving niet te verliezen, buigen wij ons vandaag over de juiste strategie." Daarop introduceert Ruben Maes twee sprekers die de vandaag te bepalen strategie van munitie voorzien.

## Frank de Grave: quick and dirty

"De omgevingsfactoren waarin cultuur zit, zijn niet erg positief", zegt **Frank de Grave**, politicus en bestuursvoorzitter van diverse cultuurinstellingen. "Het gaat in deze tijd niet meer om links versus rechts maar om nieuwe tegenstellingen: 'stad versus platteland', 'nationaal versus internationaal', 'cultureel behoudend versus cultureel progressief'." De omslag is naar zijn idee begonnen met de opkomst van Pim Fortuyn. "De algemene tendens is anti-elitair en tegen de gevestigde macht. Dat plaatst ook de cultuursector in het defensief."

Politiek is een markt gericht op het bedienen van klanten, ofwel de kiezers, benadrukt hij. In deze periode van recessie stijgt de druk vanuit de kiezers. "Cultuur is als het ware de ideale sector voor bezuinigingen. Het levert politici weinig minpunten op, ook van links, en sluit aan bij de wij-zij tegenstelling. In de zin van: 'Wij, de kansarmen die nu ook nog langer door moeten werken, terwijl zij, de elite, lekker in de opera zitten van ons geld!'. Het draait niet meer zoals voorheen om verheffingsargumenten." Ook in discussies rond de studiefinanciering draait het om gedachten als: 'Waarom zou de groenteboer moeten

*Cultuur als ideale sector voor bezuinigingen*

*Zelf meedenken over wat bezuinigd kan worden*

meebetalen aan de studiefinanciering van studenten die later veel meer gaan verdienen dan hij?' **Frank de Grave** spreekt op persoonlijke titel, niet namens de VVD, benadrukt hij. "Naast grote woorden en een flinke dosis realisme heb ik een klein hart als het om cultuur gaat."

Een van de vragen die vandaag centraal staan is: Wat heeft de sector gedaan om dit te verdienen? "Ik denk niet dat de sector 'het' heeft gedaan. U zit op de verkeerde plek op het verkeerde moment. De situatie is somber maar niet hopeloos. De private sector is zuiniger en subsidies liggen onder vuur. Er zal fors bezuinigd worden, ook op cultuur. Ook in Hilversum, bij de publieke omroep, gieren de zenuwen door de keel en speelt de vraag 'wat hebben we verkeerd gedaan?' Daar heb ik overigens heel wat meer voorbeelden van", zegt hij met gevoel voor understatement.

“Maar, ook al lijkt de situatie in Nederland veranderd, de bondgenoten van de cultuursector zijn niet zomaar verdwenen. De argumenten die pleiten voor een bloeiend kunstleven staan nog steeds overeind.” Hij raadt de aanwezigen aan om hun bondgenoten binnen en buiten de politiek argumenten in handen te geven. “Minder navelstaren en bedenken: hoe gaan we die mensen steunen om dit schip door woelig water te sturen? Daarin moet de cultuursector haar bondgenoten inspireren.”

Net als in de sport zou het goed zijn een of meer boegbeelden te zoeken. Die uitstralen dat cultuur niet iets bijzonders is, maar er als vanzelfsprekend bij hoort. “Niet het voorbeeld volgen van de omroepresentator die zich beklaagt dat er in zijn enorme inkomen wordt gesneden. Maar juist in het eigen vlees snijden”, zegt hij plastisch. “Zelf meedenken met de politiek over de vraag waar bezuinigd kan worden. Zeggen: ‘We hebben er met elkaar over gesproken en zijn daartoe bereid.’ Dat maakt indruk.”

Argumenten als ‘het verheffen van de onderklasse’ of ‘in een beschaafd land hoort cultuur’: dat werkt in zijn optiek nu niet. “Als het gaat om financiën zijn de politieke besluiten ‘quick and dirty’. Geef je bondgenoten dus argumenten die passen in deze tijd van recessie. Zoals onderstrepen dat de aanwezigheid van kunstinstellingen in een stad het vestigingsklimaat verbetert en het toerisme stimuleert.”

Ook raadt hij aan om het belang van de overheidsbijdrage toe te spitsen op terreinen waar maatschappelijk krediet voor is, zoals het belang van bibliotheken. “Dat heeft overal sympathie en het heeft ook de toekomst: leesbevordering, kennisplek, internet. Het gaat erom maatschappelijk onomstreden beelden neer te zetten.” Zijn laatste punt ligt uitermate gevoelig, zegt hij, maar hij wil het desondanks toch bespreken: cultuur als onderdeel van de Nederlandse identiteit. “Als we het hebben over de brede maatschappelijke thema’s is dat ook een belangrijk onderwerp. De culturele elite is in de grote steden te vinden. Maar het merendeel van de kiezers woont op het platteland en stemt anders dan in de steden. Zijn we als cultuursector ook van belang voor deze doelgroep en voor een nationale identiteit? En hoe gaan we daarmee om?”

## Bas Heijne: de agressie kwam van links

Na een korte samenvatting van het realistische betoog van Frank de Grave geeft Ruben Maes de microfoon door aan publicist **Bas Heijne**. “De sociale strijd rond cultuur is niet nieuw”, zegt hij. “Vroeger kwam de agressie van links, want daar zag men liever de fluitband op straat spelen dan het orkest in de concertzaal. Er is altijd al tegen kunst en cultuur aan gebokst.”

Daarin schuilt ook een risico dat hij illustreert met een anekdote over ‘een kip op de weg’, die zo gewend is aan het gevaar van een dagelijks voorbijrijdende bakkersauto dat het dier op een dag niet meer opzij gaat en wordt overreden. Ook de kunstwereld is er aan gewend dat het wel weer goed komt en onvoldoende alert.

“De kunstsector reageert op bezuinigingen vaak met een verontwaardiging die in de lucht blijft hangen”, vindt hij. “Alsof er onder je rokken gegrepen wordt: hoe dūft u te bezuinigen op kunst!”

“Nederlanders die deel uitmaken van een elite willen daar zó graag bijhoren dat ze geneigd zijn zich overmatig te conformeren, en zich te distantiëren van wie daarbuiten valt. Met een soort smetvrees voor de rest van de maatschappij. Als elite stem je voor kunst en cultuur en wie dat niet doet is een barbaar”. Hij trekt een vergelijking met de doodstraf, die je ook afschaft omdat het barbaars is. “Tóch zijn er veel meer mensen voorstander van dan je zou denken, maar daar gaan we niet over in gesprek: barbaars.” Je moet het tóch bespreken, vindt hij. Zo moet ook de kunstwereld opnieuw de legitimatie van kunst en cultuur bespreken.

*U moet niet zo geschokt zijn door de PVV*

“U moet leren boksen en niet zo geschokt zijn door de PVV. Dan is er gewoon een wat hardere strijd.”

**Bas Heijne** vindt dat de kunstwereld uit het defensief moet en assertief moet leren zijn. “Niet alleen met cijfers het belang van kunst aantonen. Ook niet dat beklemmende, in de zin van ‘oh jee straks gaan ze ons afschaffen!’ Of smeken: ‘Lees nou eens een keer een boek! Kom nou toch eens naar onze voorstelling kijken!’ Je moet juist zeggen: als je er geen zin in hebt, moet je het gewoon niet doen. Dat zou zo’n opluchting zijn voor mensen.” Benadrukken dat orkesten ook op scholen spelen en les geven aan de kinderen van Jan Modaal vindt hij, net als

*Hij trekt een vergelijking met de doodstraf*

Frank de Grave, geen sterke verdediging. Kunst als vast onderdeel van de gemeenschap presenteren, dat is in zijn optiek de goede weg. "Je hoeft ook niet het belang van voetbal te verdedigen, waar heel veel subsidie naartoe gaat. Terwijl de toneelwereld wordt gezien als een klikje dat elkaar de hand boven het hoofd houdt en optreedt voor mensen die het best zelf kunnen betalen. Ik ben geen voetballer maar ik vind wel dat Feyenoord behouden moet blijven, net als het Rotterdams Philharmonisch Orkest. Niet iedereen hoeft aan alles wat gesubsidieerd wordt mee te doen. Al lees je geen boeken, je kunt het belangrijk vinden dat er boekwinkels zijn. Ook al ga je niet naar het Muziekgebouw aan 't IJ, het is toch mooi dat het daar staat. In plaats van het idee dat iedereen overal in moet participeren."

Hij betwijfelt hoe elitair opera of klassieke muziek eigenlijk zijn en wijst op een provincie als Limburg, met een bloeiende harmoniecultuur en iemand als André Rieu. "Ook opera was vroeger volksvermaak", benadrukt hij. "Het zijn niet twee gescheiden werelden. Zet een paar beeldschermen in het Amsterdamse Oosterpark en plotseling trekt Wagner een paar duizend man."

Ook televisieprogramma's kunnen hierin een rol spelen. "Kunstcritica Anna Tilroe was eens te gast in een televisieprogramma van Catherine Keyl. 'Dat doe je toch niet?!', werd er gezegd. Waar zij tegenin wierp: 'Als ik het daar niet uit kan leggen, waar dan wel?' Als Oprah Winfrey Anna Karenina van Tolstoj bespreekt, gaan er daarna miljoenen exemplaren over de toonbank. Het gaat erom elitekunst uit de context te halen en dynamisch te maken, door een link met massacultuur te leggen."

## Bondgenoten hebben cijfers nodig

**Ruben Maes** nodigt de twee sprekers uit met de zaal in discussie te gaan. "Is populariseren niet een manier om op de knieën te gaan?", vraagt hij. "Je moet in een moderne context iets over klassieke cultuur uitdragen, wél populariseren maar niet vulgariseren", is het antwoord van **Bas Heijne**. Volgens **Frank de Grave** zal cultuur altijd iets van de elite blijven. "Daar moeten we ons misschien niet voor schamen." Hij denkt niet dat het probleem zomaar is opgelost is als je cultuur populariseert. "Als het gaat om politieke beslissingen is dit niet effectief. Dan gaat het om de beïnvloeding van bondgenoten, met harde cijfers." Als je benadrukt dat kunst en cultuur iets opleveren, zegt men niet plotseling 'nou goed, vooruit dan maar met die subsidies', schertst **Bas Heijne**. "Je moet de argumentatie rond het operakaartje omdraaien. Mensen met een hoog inkomen betalen zich blauw aan zorg, huursubsidie en sociale zekerheid. Mogen die dan, als ze eindelijk een avond vrij zijn, ook eens naar de opera?!" De meer instrumentele benadering die politici met harde cijfers overtuigt van het effect van kunst en cultuur op welzijn of economie. Of het maatschappelijk draagvlak vergroten door elitekunst meer te populariseren. Wat is effectiever?, vraagt **Ruben Maes**.

*In barre tijden  
steentje bijdragen*

**Joke Hubert**, voorzitter FNV KIEM, denkt dat cijfermateriaal minder invloed heeft dan de gevoelskant.

"Het gaat goed met de veiligheid, zo laten de cijfers zien. Toch voelt men zich onveilig." Feeling is effect, vindt zij.

"Het gaat om de beleving die mensen hebben en dus tóch om 'de agogen'", zegt zij met een verwijzing naar een eerdere opmerking hierover. "Ik wens u veel succes maar ik geloof er niet in", reageert **Frank de Grave**.

"De mensen die de beslissingen nemen moeten wel degelijk steekhoudende argumenten in handen krijgen."

**Richard Hermans**, directeur Erfgoed Nederland, valt hem bij. "In de monumentenzorg is indertijd twee miljard euro geïnvesteerd omdat iedere euro zich dubbel terugbetaalde. Dat gaf de doorslag, in eerste instantie gaat het om een simpele rekensom."

Ook **Ryclef Rienstra**, directeur Van den Ende Foundation, beaamt dat je niet aan cijfermateriaal ontkomt 'maar het probleem is dat iedereen de cijfers anders interpreteert'. Ook elders in de zaal is het bezwaar te horen dat cijfers zo multi-interpretabel zijn. "Leg het neer bij gezaghebbende instituties", raadt **Frank de Grave** aan.

Ook **Ryclef Rienstra** denkt aan kopstukken, die overtuigend aantonen dat kunst en cultuur economische meerwaarde hebben.

**Ruben Maes** zegt dat het een het ander niet uitsluit: "Op de korte termijn heb je de cijfers nodig, op de langere termijn gaat het om het maatschappelijk draagvlak. Maar als het sentiment heel sterk is helpen cijfers dan ook nog?"

"Ik heb het niet alleen over de cijfers", verzucht **Frank de Grave**. "Maar op de korte termijn móét je nu eenmaal met

iets stevigs komen. Ook moet je aangeven dat je als cultuursector bereid bent in deze barre tijden een steentje bij te dragen en mee te werken aan de bezuinigingen. Dat neemt natuurlijk niet weg dat daarnaast ook de andere aandachtspunten van belang zijn.”

## *Actie van publieke omroep werkt averechts*

**Martijn Mewe**, algemeen secretaris Dutch Directors Guild, beaamt dat “het verhaal van Frank voor de mensen is die de macht hebben en op korte termijn. Maar wie zijn precies die bondgenoten waar hij over sprak?”, vraagt hij. “Bijvoorbeeld het departement van OCW, maar ook de andere sectoren en sleutelfiguren in de samenleving die van kunst houden”, is het antwoord.

De discussie spitst zich toe op boegbeelden en bondgenoten van de cultuursector. De gedachten gaan eerder uit naar Erica Terpstra dan Alexander Rinnooy Kan als het gaat om boegbeelden. Nog effectiever is een bekende voetballer die zich sterk maakt voor kunst. “We hebben bemiddelaars nodig, mensen met overtuigingskracht die ‘het’ hebben”, is ook de conclusie in de zaal.

Het Manifest van Terschelling ondertekenen, een actie op initiatief van Oerol, ziet **Bas Heijne** daarentegen niet als effectief omdat het om mensen gaat die het al met elkaar eens zijn. **Frank de Grave** chargeert: “De elite die boven de kerstkalkoen aan het gewone volk uitlegt hoe belangrijk kunst is? Dat werkt niet. De actie van de publieke omroep, bijvoorbeeld, werkt totaal averechts. Met vet betaalde mensen die roepen: het is heel belangrijk voor u.”

**Bas Heijne** benadrukt nogmaals dat kunst, net als bijvoorbeeld voetbal, een vast onderdeel van de gemeenschap mag zijn. “Wat is er zo moeilijk aan dat we niet allemaal hetzelfde doen? Als ik in de taxi de vraag krijg ‘weet je wel hoeveel geld er naar die opera gaat?’, dan zeg ik: ‘weet je wel hoeveel er naar voetbal gaat?’ Dan is het daarna stil.” Hij vindt de kunstwereld te voorzichtig: “Handen uit de mouwen steken en boksen om voor je belang op te komen. Wie heeft er in die zin weleens flink uitgehaald?”, vraagt hij.

**Hans Onno van den Berg**, directeur van de VSCD stelt voor tegenstanders tot bondgenoot te maken: “Maak Geert Wilders voorzitter van De Nederlandse Opera.” Dat vinden anderen minder onwaarschijnlijk dan het lijkt: “Kapsel ze gewoon in”, klinkt het uit de zaal.

## **Strategie op korte termijn**

Tijdens de lunch buigt men zich over een strategie voor respectievelijk de korte, de middellange en de langere termijn. Ruben Maes kiest bij de indeling in groepen voor ‘de schoolse aanpak’, zegt hij, met een indeling aan de hand van nummers.

Het idee van een zomers geïnspireerde wandeling door de duinen wordt doorkruist door het weer, maar na afloop heeft iedere groep in korte tijd een heldere strategie geformuleerd. De opdracht voor groep een is de aanpak op korte termijn. In lijn

met het verhaal van Frank de Grave draait het hier om de cijferambitie, gericht op de mensen die straks tijdens het regeerakkoord aan de onderhandelingstafel zitten. Het plan is binnen afzienbare tijd een *position paper* te presenteren, vertelt David Bazen. “Met de relevante cijfers, verzameld en overzichtelijk bij elkaar gebracht. Je moet de kennis die buitenstaanders hebben van de *facts* en *figures* niet overschatten”, zegt hij. **Hans Onno van den Berg** suggereert hiertoe in samenwerking met de Boekmanstichting de sectorinstituten bij elkaar te brengen of gezamenlijk een opdracht geven aan TNO. Alle sectorinstituten moeten binnenkort hun sectortypering gereed hebben voor de komende visitaties. Het gaat erom deze gegevens op korte termijn bij elkaar te brengen en helder te profileren. **George Lawson**, directeur Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten, vindt het cijfermateriaal alleen niet voldoende: “Ook een strategisch relevante ordening is van belang.”

Na de samenstelling van een *position paper* is de tweede stap medeverantwoordelijkheid nemen voor het bezuinigingstraject. Met de volgende opstelling: we willen meepraten over de bezuinigingen, wijzen het niet bij voorbaat af en erkennen en herkennen dat ook ons kan worden gevraagd een bijdrage te leveren aan het terugdringen van het overheidstekort.

*Het gaat om het afspreken van criteria*

## Ons richten op de nieuwe minister

Dit roept discussie op. "Hoe stel je je dit in de praktijk voor? Zeg je dan 'hef mij maar op' of 'hef hem of haar maar op'?", is de confronterende vraag. **Jet de Ranitz** zegt hierover: "Het gaat erom gezamenlijk de criteria en ijkpunten af te spreken, niet om voor te stellen bijvoorbeeld het Nederlands Dans Theater maar op te heffen. In dat geval kun je het ook accepteren als het jezelf zal treffen." **George Lawson** beaamt: "we moeten inderdaad de ijkpunten aangeven waarlangs de keuzes gemaakt kunnen worden." "Welke criteria zijn dat?", vraagt men zich af. **Kees Weeda**, algemeen secretaris Raad voor Cultuur, reageert: "Als de cultuursector dat zelf op tafel legt, prima. Maar ook de Raad voor Cultuur zal gevraagd worden het financieel kader aan te geven van het vooradvies. Het is lastig om op dit moment, nog voordat de bedragen bekend zijn, concreet te worden met percentages."

## Zwaartepunten

Groep één gaat voortvarend te werk en presenteert meteen ook een voorstel voor de genoemde criteria.

Geen kaasschaaf hanteren, is het uitgangspunt. Maar:

- kies voor topkwaliteit, innovatie en internationaliseren
- versterk het draagvlak, ontzie de amateurkunst
- richt de ondersteuningstructuur effectiever en soberder in
- investeer in kunsteducatie en relaties met het onderwijs
- BIS en de fondsen: meer geld voor minder instellingen en kunstenaars
- zie de mismatch tussen vraag en aanbod onder ogen
- flexibiliseren van de arbeidsvoorwaarden
- kritische blik op kunstvakonderwijs

Naar aanleiding hiervan komen eerst enkele opmerkingen naar voren over de consequenties van afzonderlijke criteria. Zoals de vraag wat dit zou kunnen betekenen voor de ondersteuningsstructuur. **Richard Hermans** vindt het van belang "niet alleen daar het vet weg te halen." Fusies en of samenwerking zijn mogelijk en kennis en onderzoekscapaciteit kan worden gebundeld.

De nadruk op geld voor de top ziet **Joeri van den Steenhoven**, directeur Stichting Kennisland, als een risico. Het doet hem denken aan "het eredivisieverhaal in de sport: al het geld naar de topsport en daaronder gaan er clubs failliet."

**Kees Weeda** merkt op dat het kunstvakonderwijs van een andere orde is: "Het is niet aan de cultuursector zich daarover uit te spreken, het is een andere sector, onderwijs."

**Johan de Noord**, directeur Kunst en Cultuur Drenthe, ziet in het beschreven lijstje eigenlijk weer een verlanglijstje. "Zeg dan vanuit de sector: wij zetten zélf in op educatie en participatie in plaats van dit van de overheid te vragen."

**Jet de Ranitz** merkt op dat de gepresenteerde lijst met aandachtspunten ook te vertalen is naar criteria waarop instellingen beoordeeld worden.

**Ruben Maes** vraagt de zaal: "Hoe gaan we dit alles organiseren: een *position paper* met *facts* en *figures* en een lijst van zo'n vijf criteria voor de zwaartepunten?"

**Henk Scholten**, directeur Theater Instituut Nederland, vindt: "Dit alles moet er binnen drie tot vier weken liggen: position paper, aantal keuzes of ijkpunten en een nietje erdoor. En dan als sector het gesprek aangaan met de politiek."

**George Lawson**: "In eerste instantie gaat het om het regeerakkoord, daarna richten we ons op de nieuwe minister van cultuur." Discussie ontstaat over de vraag of het alleen om de rijksoverheid gaat en hoe belangrijk het is om ook te lobbyen bij de lagere overheden. "Bij voorkeur op alle niveaus", is het idee.

**Ruben Maes** vat het gesprek samen: "Het gaat dus om de regievraag: niet alle pijlen op de rijksoverheid richten en wij zoeken zelf de samenleving op."

De strategie roept toch vragen op. **Hans Onno van den Berg** vreest het volgende scenario: "Kunst en cultuur staan op het lijstje, als er dan onderhandeling over is, wordt er al snel gezegd: 'haal het maar weg bij kunst en cultuur



in plaats van bij een andere sector want ze willen meewerken.' We moeten niet onszelf op de slachtbank leggen, zonder dat we weten wat we er voor terug krijgen. Dus, er valt met ons te praten mits. Wat we niet weten is wat er straks vanaf moet."

**Bert Holvast**, procescoördinator de Cultuurformatie, relateert het: "Is het voor onze strategie nodig om te weten of het om vijf dan wel tien procent gaat? En zijn er niet sowieso hervormingen in de sector nodig om zijn maatschappelijke positie te versterken en impact van de kunst te vergroten?"

"Als je zegt: wij doen dit alleen als je niet op ons bezuinigt, dan werkt het niet", voorspelt **George Lawson**.

"Maar het werkt ook niet als je zegt: hier zijn we, bezuinig maar op ons!", is de reactie. **George Lawson** houdt vol: "als je aangeeft dat je als sector je verantwoordelijkheid wilt nemen en dat je daarmee aan de slag wilt: dat is voor een eerste klap de beste positie." **Hans Onno van den Berg** werpt daar tegenin: "ze zijn bang voor het lawaai dat wij kunnen maken." "Nee, niet meer", zegt de ander resoluut.

## De middellange termijn

Na de gesprekken over hete hangijzers in de vorige ronde, roepen de voorstellen van groep twee minder discussie op. De centrale vraag voor de middellange termijn - hoe regie te nemen bij bezuinigingen en hervormingen? - is deels al besproken. Tijdens de formatie zelf de regie nemen en de bondgenoten van munitie voorzien, is de besproken strategie. **Siebe Weide**, directeur Nederlandse Museumvereniging, vult namens zijn groep aan:

"Ten eerste meer gaan doen voor hetzelfde geld en ten tweede het draagvlak vergroten bij de politiek en een sterke sector creëren."

*Meer doen voor  
hetzelfde geld*

De volgende aandachtspunten zijn op de middellange termijn van belang:

- *Inventariseren van de omvang van de totale sector.* De facts en figures verder uitwerken en gesubsidieerden en niet gesubsidieerden in onderlinge samenhang in kaart brengen.
- *De maatschappelijke effecten analyseren en doorrekenen.* Aangeven wat de werkelijke waarde is van cultuur voor de samenleving: variërend van de waarde van creativiteit tot de waarde voor de economie. Ook in vergelijking met andere sectoren als sport.
- *Een sectoranalyse maken en exit criteria formuleren.* Waarvan moeten we in de sector afscheid nemen en wat zijn de echt, in alle scenario's, onmisbare dingen?
- *Bobo's verantwoordelijk maken voor het belang van de hele sector.* Een struikelblok is het feit dat leden van een Raad van Toezicht of Raad van Bestuur vaak geen tijd hebben om meer te doen dan hetgeen zij al doen in de cultuursector.
- *Relatie tussen de burger en de cultuursector versterken.* Hier is ook de geefcultuur van belang, zowel op het gebied van geld als tijd. Wat zijn bijvoorbeeld de cijfers over vrijwilligers?

Niet wachten tot een ander je analyseert maar het zelf doen, is het gekozen motto. "Wij bepalen niet wie al dan niet subsidie krijgt maar wel wat de criteria daarvoor zijn. In dit verband missen we in de cultuursector één verantwoordelijke instantie, vindt Siebe Weide, vergelijkbaar met de Olympische norm in de sportsector. Dat zou een basis bieden om het gesprek met het veld aan te gaan.

**Ruben Maes** vraagt over hoeveel jaar de 'Operatie Blooming' voltooid moet zijn. **Kees Weeda** reageert:

"De Raad voor Cultuur is bezig met het vooradvies, begin volgend jaar komt er een document uit dat het vervolg is op 'Innoveren Participeren'." De middellange termijn waar het hier om gaat is verder weg, dus dat zal elkaar niet in de wielen rijden, vermoedt hij. "De timing is belangrijk, in 2013 ligt alles open, zowel lokaal, provinciaal als landelijk", zegt **Jet de Ranitz**. "Dus ruim voor die tijd, in 2011, moet alles klaar zijn."

"Is dit plan niet een beetje te administratief", vraagt de directeur van het Virtueel Platform **Floor van Spaendonck**. "Het ging ook om het versterken van de band met de samenleving."

**Hans Onno van den Berg** houdt daarop het onlangs verschenen boek omhoog *The social impact of the arts*, van Eleonora Belfiore, met inspirerende visies op de sociale functie van kunst en cultuur in de loop van de tijd.

*In 2013 ligt alles open*



Anderen denken dat de gesubsidieerde en niet gesubsidieerde sector de handen ineen moeten slaan om zich sterk te maken voor de kunsten: "Eén sector met één boodschap." Ook zou een evenement vergelijkbaar met de Olympische Spelen, een grote impact op het draagvlak voor kunst kunnen hebben. Een van de suggesties is de Wereldtentoonstelling naar Nederland halen.

## Op de lange termijn

"Sterk inzetten op het maatschappelijk engagement, de opdracht voor groep drie, lijkt vooral aan te sluiten bij het verhaal van Bas Heijne. Maar het punt dat Frank de Grave aansnijdt rond culturele identiteit, wat misschien minder leeft bij de culturele elite, is dé uitdaging voor de culturele sector", zegt **Sikko Cleveringa** namens deze groep. "Om te voorzien in de behoefte van de PVV-aanhang aan betekenisgevende kaders voor de dagelijkse werkelijkheid is juist ook het thema culturele identiteit van belang", zegt hij. Chargerend, alsof het een reclameboodschap is: "Niemand anders kan dit voor u doen dan de cultuursector. Wij zijn de producent van uw lokale, regionale en landelijke culturele identiteit." Dus juist niet 'de oude elite die nog net overeind staat' mobiliseren, maar de PVV-achterban aanspreken. Met andere woorden: de PVV wordt op de lange termijn dé bondgenoot.

Met deze gedachte in het achterhoofd draait het op de lange termijn om de volgende drie hoofdlijnen:

- *Invulling geven aan de maatschappelijke verbondenheid*
- *Invulling geven aan de behoefte aan een eigen culturele identiteit*
- *Vernieuwde vorm en inhoud vanuit de cultuursector*

Daarnaast mogen de schotten tussen hoge en lage cultuur zoveel mogelijk verdwijnen. Wat niet het streven naar excellentie wegneemt, ook in de vorm van een initiatief dat lijkt op Wereldtentoonstelling. De sector neemt verder zelf de verantwoordelijkheid voor cultuuronderwijs, dat vraaggericht en niet aanbodgericht moet zijn. Ook zorgt de sector voor meer regie en onderlinge samenwerking.

Na de uiteenzetting van deze strategie voor de lange termijn vraagt **Ruben Maes** verbaasd: "De PVV als belangrijkste bondgenoot: is dat oprecht een inhoudelijke lijn?" Ja, bij de eerder genoemde slogans 'Cultuur bindt mensen', 'Cultuur maakt slimmer' en 'Cultuur is goed voor de economie', komt nu ook een slogan rond culturele identiteit. "Al is er wél enige vrees voor gesprekken over volkscultuur in de foute zin van het woord", benadrukt **Sikko Cleveringa**.

Uiteraard is dit alles ook bedoeld als metafoor, om te kijken wat er mogelijk is als de gedachten écht de vrije loop krijgen. **Jan Jaap Knol** relateert: "Mensen begeleiden bij het zoeken naar een culturele identiteit heeft een grote valkuil. Je bent al snel ofwel te volgend ofwel te paternalistisch. Misschien moeten we oppassen met de omstreden term 'culturele identiteit'. In plaats daarvan beseffen en uitdragen dat je een gemeenschapsinstelling bent. Dus niet zeggen 'ik kan jou met je identiteit helpen', maar vragen 'wie ben jij?'".

*De oude elite die nog  
net overeind staat*

"Hoeveel mensen hebben het in zich om die verbinding te leggen?", vraagt **Ruben Maes**. "Ook kunstenaars en centra voor de kunsten zoeken hiernaar."

**Anne Zeegers** oppert: "Kunnen we het verhaal over wat cultuur is niet verbreden?

Televisie, internet, harmonie: dat is ook cultuur en daar zitten stevige schotten tussen." "Die schotten maken wij zelf", wordt er gezegd.

**Marianne Berendse**, directeur Kunst en Zaken, ziet een andere invalshoek om het maatschappelijk draagvlak te verbreden en vraagt: "Hoe kunnen wij verankerd raken? Wat voor bijdrage leveren wij als het gaat om maatschappelijk verantwoord ondernemen? Welke positie hebben we bij het oplossen van maatschappelijke problemen? Als makers betrokkenheid laten zien, in gesprek gaan met maatschappelijke organisaties en zorgen voor betere bedrijfsvoering en grotere verdiensten: dan ontstaat er meer draagvlak in de samenleving."

In de optiek van **Johan de Noord** is er een verschuiving te zien naar cultureel ondernemerschap en management: "Daarmee heb je ook meteen de verbinding met de samenleving te pakken", beaamt hij, "want zo betrek je andere sectoren als het bedrijfsleven erbij."

**George Lawson** vindt de visie voor de lange termijn van groot belang. “We hebben te lang gerekend op de support van de politiek, het Thorbecke adagium en de inhoudelijke vrijheid van kunst. We moeten de discussie aangaan over het engagement met de samenleving. In een land als Duitsland wordt daar heel anders tegenaan gekeken, en als daar sprake is van bezuinigingen gaan de gedachten dan ook niet eerst naar kunst uit.”

*Kunnen we het verhaal over cultuur verbreden?*

## Tafel van Zes

**Margot Gerené**, directeur Nederlands Uitburo, vindt het allemaal “mooie woorden voor een filosofieboek. Maar hoe gaan we dat doen?”, vraagt zij “Hoe betrekken we de makers en producenten hierbij, zodat er ook bij hen commitment ontstaat?”, vragen anderen. **Anne Zeegers** schetst: “eerst een gezamenlijk ontwikkelde position paper, dan het gesprek met de overheid en vervolgens weer terug naar de achterban.”

**Siebe Weide** presenteert daarop de werkgroep STOER (naar een Sterke Organisatie en Representatie van de Sector), die tot stand kwam op initiatief van de Cultuurformatie en bestaat uit Eric Fischer, Bert Holvast, Joke Hubert, Wilja van Os, Tom de Rooij, Henk Scholten, Marianne Versteegh en Siebe Weide. Het advies van deze werkgroep is (bijna) klaar. Het idee is om vertegenwoordigers van alle geledingen in de kunstwereld rond een ‘tafel van zes’ te krijgen: Kunsten ‘92, de vakorganisaties/kunstenaarsverenigingen, de fondsen, de sectorinstituten, de brancheverenigingen/werkgeversorganisaties en de Cultuurformatie. De reacties op dit geformaliseerde samenwerkingsmodel zijn positief. De versplintering is een probleem en deze tafel heeft als voordeel dat iedereen aangesproken wordt, is het idee. De mensen aan deze tafel moeten echter wél gevoed worden door de mensen die het werk doen. “Het is aan ons om ervoor te zorgen dat we spreekbuis zijn van onze achterban, dat ook de stem van de kunstenaars een plek krijgt aan de tafel”, zegt **Joke Hubert**. **Johan de Noord** mist de ondernemers en stelt voor een wisselplaats aan de tafel in te stellen. **George Lawson** vindt het een stap voorwaarts in het formaliseren van de plannen. Hij hoopt op een betere afstemming tussen de Cultuurformatie en Kunsten 92. “Samen aan de tafel als *goodcop* en *badcop*?”, suggereert hij.

**Bert Holvast** besluit de dag namens de Cultuurformatie. “Hoe dramatisch moeten we zijn: de kunst zelf kan wel tegen een stootje”, relativeert hij. Hij haalt daarbij de dialoog aan uit de film ‘*The Third Man*’ waarin verteld wordt dat het grootste kunstwerk dat Zwitserland na eeuwen van vrede de wereld heeft nagelaten de koekoeksklok is. Dit

in schril contrast met de overvloed aan kunst die de Italiaanse renaissance, een tijdperk waarin de steden zich continue van crisis naar crisis vochten, heeft nagelaten.

## *De kunst kan tegen een stootje*

“Wellicht hebben we vandaag een (zonne)wende gemarkeerd. Het idee om snel een ander geluid namens de sector naar de formatietafel uit te doen gaan wordt vandaag breed gedeeld. Ook de voorstellen voor de middellange en langere termijn bieden inspirerende kansen voor het verdiepen van de sectorbrede samenwerking. De Tafel van Zes kan daarbij zijn betekenis waarmaken als platform voor samenwerking en het uitwisselen van informatie.”

**Bert Holvast** besluit met een korte afsprakenlijst:

Hij neemt het op zich om, samen met Doreen Boonekamp, de korte termijn flaptekst om te zetten in een conceptbrief aan de formateur. De partners van de Tafel van Zes kunnen daar dan snel naar kijken zodat er binnen twee weken samen gehandeld kan worden. “We schrijven die tekst zo dat onze bondgenoten in de politiek zich er door gesteund voelen. Via die vrienden kunnen we invloed hebben op de formatietafel. Het gaat om het afgeven van een in enkele regels samen te vatten boodschap: wanneer er bezuinigd moet worden willen wij overlegpartij zijn. Wij gaan dan budgetkrimp en hervormingen aan elkaar verbinden en wij hebben daarvoor een aantal ijkpunten in het vizier.”

De sectorinstituten komen op korte termijn met hun relevante gegevens, dan volgt de strategische rangschikking van de cijfers in een *position paper*. Aangevuld met criteria voor de herinrichting van een duurzame sector die in de brief aan de formatietafel komen te staan.

Na de zomer gaat dan het STOER-verhaal in werking, als schakelpunt voor overleg namens alle geledingen voor de strategie op de lange termijn. Het jaar 2011 is een belangrijk ijkpunt: dan is het einde van de huidige en de aanvang van de volgende cultuurnotaperiode in zicht.

De borrel en het afrondende diner noemt Bert Holvast een belangrijk moment, waarbij hij verwijst naar het ritueel om samen uit één glas te drinken. Als oeroud vredesgebaar, maar ook als garantie dat niemand de ander vergiftigt. Na deze woorden sluit hij de dag af en begeven de genodigden zich naar de borrel met amuseparade op het inmiddels in vol zonlicht badende terras van Hotel Blooming.

**Deelnemers Zonnewendebijeenkomst****Schoorl, 21 juni 2010**

|    |                            |                              |                                                        |
|----|----------------------------|------------------------------|--------------------------------------------------------|
| 1  | Bazen, David               | zakelijk manager             | Koninklijk Concertgebouw Orkest                        |
| 2  | Berbers, Toine             | directeur                    | Vereniging Rijksge subsidieerde Musea                  |
| 3  | Berendse, Marianne         | directeur                    | Kunst en Zaken                                         |
| 4  | Berg, van den, Hans Onno   | directeur                    | Vereniging Schouwburg- en Concertgebouw Directies      |
| 5  | Bloksma, Brigitte          | programmamaleider            | Marres                                                 |
| 6  | Boonekamp, Doreen          | directeur                    | Nederlands Filmfonds                                   |
| 7  | Cleveringa, Sikko          | cultuurmakelaar              | Projectbureau Kunstcircuit                             |
| 8  | Croon, Carolien            | directeur                    | Hotel des Muses, Stichting Cultuurbreed                |
| 9  | Dootingh, van, Mirjam      | directeur                    | Nederlandse Associatie Podiumkunsten                   |
| 10 | Gerene, Margot             | directeur                    | Nederlands Uitburo                                     |
| 11 | Grave, de, Frank           | president-commissaris        | Woningbouwvereniging Lieven de Key                     |
| 12 | Graaff, de, Cees           | directeur                    | Stichting Internationale Culturele Activiteiten        |
| 13 | Heijne, Bas                | publicist, journalist        | NRC Handelsblad                                        |
| 14 | Hermans, Richard           | directeur                    | Erfgoed Nederland                                      |
| 15 | Holvast, Bert              | directeur, procescoördinator | Federatie van Kunstenaarsverenigingen, Cultuurformatie |
| 16 | Hubert, Joke               | voorzitter                   | FNV KIEM                                               |
| 17 | Knol, Jan Jaap             | directeur                    | Fonds voor Cultuurparticipatie                         |
| 18 | Koningsberger, Victorine   | adviseur kunst en cultuur    | VSBfonds                                               |
| 19 | Kresin, Frank              | programme manager            | Waag Society                                           |
| 20 | Lawson, George             | directeur                    | Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten                 |
| 21 | Maes, Ruben                | directeur                    | Maes Okhuijsen communicatie                            |
| 22 | Mewe, Martijn              | algemeen secretaris          | Dutch Directors Guild                                  |
| 23 | Mlaker, Tanja              | assistent zakelijk directeur | De Nederlandse Opera                                   |
| 24 | Munster, van, Ocker        | directeur                    | Stichting Kunst voor Rotterdammers                     |
| 25 | Noord, de, Johan           | directeur                    | Kunst en Cultuur Drenthe                               |
| 26 | Os, van, Wilja             | bestuurslid                  | Federatie van Kunstenaarsverenigingen                  |
| 27 | Ranitz, de, Jet            | zakelijk leider              | Nederlands Dans Theater                                |
| 28 | Rienstra, Ryclef           | directeur                    | Van den Ende Foundation                                |
| 29 | Rooij, de, Tom             | directeur                    | Kunstfactor                                            |
| 30 | Scholten, Henk             | directeur                    | Theater Instituut Nederland                            |
| 31 | Spaendonck, van, Floor     | directeur                    | Virtueel Platform                                      |
| 32 | Spies, Paul                | directeur                    | Amsterdams Historisch Museum                           |
| 33 | Steenhoven, van den, Joeri | directeur                    | Stichting Kennisland                                   |
| 34 | Twaalfhoven, Anita         | journalist                   | Verslaggeving                                          |
| 35 | Veen, van, Jacques         | interim directeur            | Amsterdams Uitburo                                     |
| 36 | Versteegh, Marianne        | algemeen secretaris          | Kunsten '92                                            |
| 37 | Weeda, Kees                | algemeen secretaris          | Raad voor Cultuur                                      |
| 38 | Weide, Siebe               | directeur                    | Nederlandse Museumvereniging                           |
| 39 | Wijk, van der, Janneke     | directeur                    | Muziek Centrum Nederland                               |
| 40 | Zeegers, Anne              | interim manager              | Netwerk scenarioschrijvers                             |
| 41 | Zoet, Jan                  | directeur                    | Rotterdamse Schouwburg                                 |